

HAIDUCIA PE DOMENIUL HUNEDOAREI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA

ALEXANDRU NEAMȚU

Acum aproape două veacuri, pe meleagurile hunedorene se consuma un act cu profundă semnificație istorică în epopeea luptei maselor populare din Transilvania pentru libertate și dreptate socială. La 11 nov. 1784 țărănimea răsculată adresa nobilimii asediate în Cetatea Devei cunoscutul *Ultimatum al lui Horea*, care începea cu imperativul: *nobili să nu mai fie...*! Multă vreme după aceea nobilimea a trăit cu obsesia chinuitoare a posibilității reînvierii „lumii lui Horea“. Căci urmașii neînfricatului moț din Albac — acest „simbol al renașterii Daciei“ — vor continua să lupte, în diferite forme, pentru realizarea aspirațiilor aceleia, al cărui crez era atît de pregnant și concludent exprimat în cuvintele: „*mor pentru popor*“!

La începutul secolului al XIX-lea masele populare de pe domeniul Hunedoarei își vor intensifica lupta împotriva abuzurilor și samavolniciei lor generate în condițiile sistemului feudal intrat în faza sa de destrămare. După cum se cunoaște țărănimea iobagă, sprijinită de mineri, a folosit întregul arsenal al formelor de luptă, de la simpla nesupunere pînă la răscoala armată. Între acestea, de o importanță mult mai mare decît măsura în care ea a fost cercetată, se înscrie și *haiducia* sau *lotria*. Se știe că după fiecare răscoală, dar mai ales după acea din 1784 — considerată ca adevărat război țărănesc —, o mare parte dintre răsculați, cu toate promisiunile și asigurările de amnistie, a refuzat să se întoarcă la vetrele lor, refugiindu-se în munți și păduri. De acolo, și la adăpostul acestora, și-au continuat acțiunile de hărțuială ca haiduci, atacînd și prădînd curțile nobiliare, casele fiscale de bani și de schimb a aurului, sau recurgînd la acte de răzbunare prin incendieri de bunuri materiale, ale acelor care trăiau în belșug din sudoarea atîtor frunți de oropsiți.

Dar proveniența acestor temerari haiduci sau lotri, trebuie căutată mai ales în sistemul barbar de *recrutare la oaste* (*statutio tyronum*), „cu frîghia și cu ciinii satului“, ca și în acela al unui *serviciu militar* nelimitat și abuziv, pus în slujba unor războaie străine de interesele și aspirațiile maselor populare.

În ce privește sistemul de recrutare, un martor contemporan mărturisea la anul 1804: „recrutarea la oaste apasă extrem de greu pe umezii iobagului. Cîtă pîrtinire, cîte daruri! Cîtă corupție și cîte cheltuieli! Cîte lacrimi și cîtă cruzime îngrozitoare! Abia se poate închipui un mod mai detestabil de recrutare!“¹.

Însuși guvernul Transilvaniei se vede silit să recunoască, mai tîrziu, hidoșenia sistemului feudal de recrutare la oaste, prezentîndu-l în

¹ Cf. Gregorius Berzeviczy, *De conditione et indole rusticorum in Hungaria*, 1804, p. 30, unde se spune: „*Statutio tyronum magnopere gravat! Quantae ibi partialitates, quanta donaria! Quae corruptiones et expensae! Quam acerbae lacrimae et violentationes! Profecto pejor modus complendae militiae vix dari potest*“

curvinte ca acestea: „Acei locuitori ai Transilvaniei — arată guberniul —, care înainte cu 16 ani, cînd regimenturile acestei patrii mai pe urmă s-au întregit, ajunsesse vîrsta tinerețelor, încă și acum cu înfiorare își vor aduce aminte cum a fost recrutăția, spre acel trebuincios sfîrșit; adică, după ce suma trebuincioasă, mai întîi pe jurisdicții apoi pe sate s-ar fi împărțit și fără de niciun statornic rînd, de multe ori numai de bună voie se hotări cari tineri trebuie să se prindă, și în toată țara mai marii satelor într-o noapte năpăstuoasă spre acel sfîrșit hotărit casele jertfelor însemnate pe ascuns trebuia să năvălească, pe tineri a-i prinde, de familiile lor cu puterea a-i despărți și a-i tiregi, fiindcă nu era știut cine și cîți se vor primi, totdeauna încă cite atîția, ba de multe ori și de două ori atîția trebuiau să se prindă de cît se poțea. După aceea prinșii tineri se luau în seamă ca niște robi, cu mîinile îndărăt legate se duceau la locul cercării, și de avea nenorocul de trebnic se afla, în toată viața lui era osîndit la cătănie... *Fiecare, dacă era cu puțință, numai prin fugă, cu punere împotrivă, prin danii sau alte mijloace oprite se străduia a se mîntui de cătănie. Nici o prindere de cătane n-a fost fără bătaie, omoruri din pizmă, ucideri, aprinsuri și alte multe rele să nu se fi întîmplat*², oamenii de obște se cumpărau și se vindeau; pornirile și goanele nu mai aveau capăt... Și numai cu mari greutăți, prin mari jertfiri și cheltuieli putea tîrziu unul sau altul a scăpa. Și dacă mai tîrziu ca tylav (schilod) și bătrîn cu puțintică plată se slobozea, pentru dînsul era acum tîrziu a se apuca de ceva mijloc de cinste spre ținerea vieții, și soarta lui cea mai de pe urmă a fost cerșitoria...³. Această caracterizare constituie în sine un aspru rechizitoriu la adresa justiției feudale, la adăpostul căreia se săvîrșeau cele mai oribile samavolnicii, îndreptate împotriva iobăgimii, socotită pe bună dreptate doar ca „rezervor al oștirii, izvor al contribuțiilor și temelie a tuturor sarcinilor publice“, și care „nu avea alt drept decît acela de a se plînge“⁴.

Referitor la durata serviciului militar, în împrejurări cînd războaiele se țineau lanț, iobagul era recrutat de multe ori pe viață, sau pînă cînd nu mai era în stare să poarte pușca. La aceasta se mai adăuga tratamentul inuman bazat pe brutalitate și violență, urmat de frecvente dezertări, pedepsite cu bătăi de nulele în șireag de cite 300 de feciori în sus și în jos, de șase pînă la zece ori, adică de moarte. Din rîndul acestor dezertori îngroziți pînă la disperare, se formau numeroase cete de haiduci înarmați, care colindau munții și pădurile Transilvaniei, prezentînd un permanent pericol pentru „ordinea și liniștea publică“, fapt care va determina autoritățile civile și militare să ia cele mai severe măsuri pentru urmărirea, prinderea și pedepsirea acestora.

Cu ocazia vînațoarei de recruți, în încăierările sîngeroase care aveau loc între iobagii urmăriți și autoritățile de urmărire, nu odată au căzut numeroși morți de ambele părți, de unde apoi ura și setea de răzbunare care se transmiteau din tată în fiu.

În fața acestor procedee barbare, și țărănimea de pe meleagurile hunedorene va folosi mijloacele tradiționale de luptă, încercînd să se

² Subl. noastră.

³ Cf. Al. Neamțu, *Recrutarea iobagilor la oaste. — Un aspect al asupririi feudale în perioada destrămării feudalismului în Transilvania*, în *Studii și referate privind istoria României*, I, București, 1954, p. 886.

⁴ Cf. G. Berzeviczy, *op. cit.*, p. 76—79, unde se spune: „*plebs... seminarium militiae, fons contributionis, basis omnium onerum publicorum... nullum jus habet quam querulandi...*“

sustragă de la serviciul militar fie prin *răscumpărare*, care uneori se ridica pînă la valoarea a două perechi de boi sau chiar mai mult⁵, fie prin *împotrivire*, *automutilare*, *fugă* sau *bejenie*, și în ultimă instanță, ajunși pe front, prin *dezertare* cu armă cu tot, și refugiarea în păduri, sporind numărul haiducilor.

Despre această formă de luptă pe domeniul Hunedoarei, documentele vremii ne oferă informații prețioase. Trebuie însă subliniat de la început, că autoritățile vremii îi numeau pe acești luptători pentru libertate și dreptate socială de cele mai multe ori „vagabonzi” (*vagabundi*) „rătăcitori” (*vagantes*), „tilhari” (*fures et latrones*), „prădători” (*praedones*), „răufăcători” (*malefactores*), „dezertori” (*desertores*) etc. De altfel acest lucru nu poate să surprindă pe nimeni, dacă ne gîndim că însuși conducătorul răscoalei de la 1784, Horea, nu se bucura de alt epitet din partea nobilimii decît acela de „*fur et latro*”. Fiind vorba de dezertori, menționăm că pedepsele pentru dezertare erau foarte aspre nu numai pentru făptuitori, dar și pentru cei care îi ocroteau sau împiedicau în tr-un chip sau altul prinderea acestora. Astfel, într-un act se precizează printre altele: „Cei care ar împiedeca pe cătanele care caută pe dezertori, să se pedepsească cu pedeapsa cea mai de pe urmă fără nici o cruțare, adevă bărbații să se spînzure, iar femeilor capetele să li se taie”⁶. Faptul acesta constituie o mărturie concludentă a amploarei pe care o ia acest fenomen social, precum și a simpatiei de care se bucurau acești „dezertori” din partea maselor populare asuprite și exploatate, care vedeau în ei luptători vajnici pentru libertate și dreptate socială.

*

În cele ce urmează vom încerca să surprindem, în lumina unor mărturii documentare inedite, cîteva aspecte din lupta unor faimoși haiduci pe domeniul Hunedoarei la începutul secolului al XIX-lea.

La 4 februarie 1801 autoritățile hunedorene sînt alarmate de faptul că, în cursul acestei nopți, un număr de 8 deținuți, „periculoși” au reușit să evadeze din închisoarea aflătoare în Castel. În fruntea acestora se afla „faimosul lotru” *Vinca Ioan*, întemnițat pentru uciderea violentă a judeului (primarului) statului Cerișor, și condamnat de forul local la moarte prin tragerea pe roată.⁷ Împreună cu el au mai evadat: Vlad Nistor, Vlad Atanasie, Lăscuț Iosif, Lăscuț Solomon, Sălăjan Ion, Sălăjan János, și Diniș Ioan. Cel care a dat semnalul evadării, luînd toate măsurile de reușită, a fost Lăscuț Iosif, despre care se afirmă că a fost închis împreună cu alții pentru a fi predat autorităților de recrutare la oaste, deoarece, după cum se menționează în raportul oficial, potrivit dispozițiilor în vigoare privind recrutarea „recruții trebuie să fie prinși nu unul cîte unul ci toți odată, și pînă să fie adunați la un loc și să fie predați pentru asentare, trebuie să fie ținuți sub pază, în închisoare” (*quod tyrones non singillatim sed cumulatim intercipientur, et donec in unum congregari, et pro assentatione sisti possent, in ergastulo sub custodia detineri debeant*)⁸.

⁵ Cf. Al. Neamțu, op. cit., p. 907.

⁶ *Idem*, p. 919.

⁷ Arh. Stat. Cluj, fond. T.M., doc. nr. 847/1801: „*famigeratum Vinka János, ob necem judici Cserisorensi violenter illatam... ad rotam condemnatum*”, Cf. Anexa I.

⁸ *Ibidem*.

Vrednică de reținut este constatarea pe care o fac autoritățile în legătură cu pericolul pe care-l prezintă acești recruți, arătându-se că „aceștia se pot ușor sfătui cu ceilalți răufăcători asupra planului de evadare, pot sparge închisoarea, jefui casele de bani ale fiscului aflătoare în acea regiune, precum și cele din teritoriile învecinate, și în tăcerea nopții cu ușurință pot să se răzbune nu numai pe puținii paznici ai închisorii dar chiar și pe slujbașii mai apropiați ai Cetății și ai domeniului”⁹. Descriind detaliat modul ingenios în care a fost pregătită evadarea, ajutându-se unii pe alții în ruperea cătușelor, precum și multiplele cauze și împrejurări care au favorizat-o, autoritățile se arată îngrijorate mai ales de faptul că evadații au dezarmat paznicii închisorii „luând cu ei carabinele, săbiile și chipiile acestora” (*sumptis hajdonum carabinis, gladiis atque mitris*)¹⁰. Se cer de urgență cele mai severe măsuri pentru urmărirea și prinderea evadaților, apelând în acest sens la autoritățile militare precum și la populația civilă din oraș, care trebuie să fie mobilizată „prin tragerea clopotelor într-un singur sens” (*unilateraliter campanae pulsu*)¹¹.

După aproape trei luni de la evadare, la 29 aprilie 1801, autoritățile civile și militare comunică administrației domeniului că se află pe urmele „faimosului lotru” Vinca Ioan, care în ziua precedentă a fost văzut în pădurile din Gros, împreună cu alți 18 tovarăși de luptă, printre care și Vlad Nistor și Vlad Tănase din Cerbel. Începe o acțiune sistematică de urmărire prin păduri, cu militari și călăreți, care se soldează cu împușcarea de către lotri a unui soldat, precum și cu capturarea unei puști și a două pistoale, după care aceștia dispar în desișul pădurii, făcându-se nevăzuți. Iată cum este relatat acest incident de către slujbașul oficial Paul Török: „... După aceasta noi am hotărît să continuăm urmărirea, dar lotrii s-au refugiat în pădurile atât de dese, care nu numai că erau de nepătruns pentru noi cei neîndeminateci, ci, mai mult, acestea serveau ca întărituri pentru lotri, de unde ei, din locuri nevăzute și ascunse, pe noi, care nu-i vedeam, ne puteau, în chip neprevăzut, culca la pământ prin gloanțele puștilor; din acest motiv și pentruca nu cumva, atacând din altă parte caii rămăși, să ne producă și în această parte pagube, după ora șase seara ne-am întors cu toții de acolo”¹². Se arată totodată că există informații potrivit cărora haiducii urmăriți „au rostit multe cuvinte de amenințare la adresa autorităților domeniului și ale comitatului” (*pluresque minas contra officiales tam dominales quam comitatenses protulerunt*)¹³. Pentru a se evita agravarea situației, Paul Török cere administrației domeniului „să nu contenească cu acțiunea de urmărire severă a lotrilor, să propună acordarea de premii pentru cei care-i vor prinde, pedepse aspre pentru cei care-i vor ascunde și tăinui, precum și amnestierea aceloră care se vor preda de bună boie”¹⁴.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² Idem, doc. nr. 1551/1801. Cf. Anexa II.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, unde se spune: „... pro illorum more, et serio, assiduoque eos prosequi curare, interceptoribus praemia proponere, occultatoribus vero poenas minari velit, aut evirescentibus jam silvis, perque id eorum interceptione difficili reddita, contrarie illos per publicationem appromissa impetranda gratia allucere dignetur”. Cf. și doc. nr. 1448/1801, Anexa III.

La 28 mai 1801 guberniul Transilvaniei este informat din partea Tezaurariatului montanistic, la cererea administrației camerale din Hunedoara, că „în localitățile învecinate ceata numeroasă de lotri, în frunte cu vestitul Vinca Ioan, care în luna februarie a anului curent a evadat din închisoarea din Hunedoara împreună cu alți șapte deținuți, amenință atelierele de fier ale fiscoiului cu distrugerea, iar pe slujbașii de acolo cu moartea“. În fața acestei situații autoritatea minieră conchide că este necesar să se facă cunoscut tuturor „că oricine dintre iobagii fiscali sau dintre lucrătorii de la atelierele de fier îl va prinde pe faimosul Vinca Ioan sau pe complicii acestuia, vii sau morți, se va face vrednic de un premiu binemeritat“, (*quod e colonis fiscalibus vel ferri laboratoribus quiscunque antesignanum Vinka János, aut ejusdem complices, seu vivos seu vero occisos comprehenderit, condignum obtenturus sit praemium*)¹⁵.

După mai bine de patru luni de urmărire, la 15 iunie 1801, autoritățile domeniului Hunedoara, făcute răspunzătoare pentru evadarea din 4 februarie, încearcă să se disculpe, arătând că adevărata cauză a evadării rezidă în starea necorespunzătoare a închisorii, care nu prezintă suficiente garanții în construcția zidurilor, precum și în folosirea neatență a podului mobil prin care se face intrarea în Castel.⁶

În timp ce autoritățile domeniului încercau să stabilească cine este adevăratul vinovat de întâmplările din noaptea de 4 februarie, petrecute în închisoarea Castelului, sosește și mult așteptata veste despre prinderea vestitului haiduc Vinca Ioan. Astfel, la 19 iunie 1801, prefectul cameral Ladislau Pop raporta administrației domeniului următoarele: „După multe și mari griji și strădanii ale acestui Provisorat regal, îndurate timp de aproape cinci luni, privitoare la prinderea celebrului lotru Vinca Ioan și a complicilor acestuia, în noaptea trecută am primit știrea că acel Vinca Ioan a fost descoperit, împreună cu zece complici ai săi, în pădurea numită *Vadu Dobii*; după ce aceștia s-au apărat de urmăritori prin dese lovituri de pușcă, Vinca a fost ochit de urmăritori și a fost culcat la pământ în timp ce restul complicilor săi au luat-o la fugă“.¹⁷ A urmat apoi trimiterea sub escortă, a haiducului „legat de un car“ (*curruī alligatus*) în fața forului de judecată, potrivit cu „dreptul statar“, cerindu-se la 2 iulie 1801, din partea Prefecturii armelor, o răsplată de 300 de florini pentru ostașii care l-au prins.¹⁸

Acțiunile haiducilor, departe însă de a înceta după prinderea căpeteniei lor, au continuat cu și mai mare intensitate. Căci, la 16 oct. 1801, administrația camerală a Hunedorei raportează că „în păduri, lângă riurile Cerna și Govașdia, circulă un mare număr de lotri... care amenință cu invazie atelierele de fier fiscale, și că există pericolul ca slujbașii de aici, de frică, să-și părăsească serviciile“.¹⁹

Într-o adevărată panică au intrat autoritățile domeniului Hunedoara la data de 31 oct. 1801, când slujbașul cameral Ioan Mezei face cunoscută administrației următoarea veste îngrijorătoare, concludentă pentru amploarea și semnificația luptei temerare a haiducilor: „Astăzi — informează Mezei — s-a adus la cunoștința acestui Provisorat că

¹⁵ *Ibidem*. Cf. *Anexa III*.

¹⁶ *Ibidem*, doc. nr. 2109/1801. Cf. *Anexa IV*.

¹⁷ *Ibidem*, doc. nr. 1758/1801. Cf. *Anexa V*.

¹⁸ *Ibidem*, doc. nr. 1893/1801. Cf. *Anexa VI*.

¹⁹ *Ibidem*, doc. nr. 2804/1801. Cf. *Anexa VII* și *VIII*.

celebra ceață de lotri, — care în timpul acestui an a provocat atâtea osteneli și bătaie de cap acestei jurisdicții ca și celei a comitatului —, a adus la cunoștința înaltului oficiu al comitatului Hunedoara, mai bine zis a cerut acestuia printr-un sol, ca să le fie acordată lotrilor, din partea înaltului guvernii regal, permisiunea de a se întoarce nevătămați la gospodăriile lor și de a se bucura în siguranță de acestea; în caz contrar acei lotri aflători în număr de o sută și cincizeci de persoane vor merge pînă acolo, încît ambele orașe atît Deva cît și Hunedoara, le vor asedia, le vor prăda și le vor distruge din temelii“ (...*secus quippe eosdem latrones centum quinquaginta numero existentes eo progressuros, ut ambo oppida, Devam quippe et Hunyadinum, obsideant, expilent, atque funditus evertant*)²⁰.

Socotim că nu greșim afirmînd că în această formulare revendicativă categorică se află ceva din spiritul și semnificația *Ultimatumului* dat nobilimii din Cetatea Devei cu aproape două decenii în urmă. Este încă o dovadă concludentă că mișcarea haiducilor se integrează organic în ansamblul luptelor meselor populare pentru libertate și dreptate socială.

ANEXA I

1801 febr. 4, Hunedoara. — Autoritățile Hunedoarei raportează administrației miniere a domeniului că, în noaptea de 4 februarie 1801, au evadat din închisoarea din Castel 8 deținuți periculoși pentru „ordinea publică“, în frunte cu vestitul lotru Ioan Vinca. Se cer de urgență măsuri pentru prinderea evadaților.

Incltya Caesareo Regia Administratio Montana!

Casum in ordine servitii tanto minus gratum quo magis insperatum Regius hicce Provisoratus Incltyae Regiae Administrationis cognitioni praesentibus substernere cogitur; scilicet, proxima hac nocte, hora post mediam noctem circiter 2-a, octo in hujati Ergastulo detentos captivos ex aresto evasisse; et nominanter 1. famigeratum Vinka János, ob necem judici Cserisorensi violenter illatam judicio Fori Criminalis remedio novi suspensi ad rotam condemnatum, sed usque terminum prosequendi novi iudicii in Carceribus, compedibus et catena alligatum et detentum. 2. Vlád Nysztor, 3. Vlád Antanászie, 4. Leskutz Jozsiv a Kozmi, 5. Leskutz Solomon, 6. Szelesán Juon, 7. Szelesán János, et. 8. Dinis Juon, hos tres ultimos Lunka Csernenses malefactores e mandato Excelsi Regii Gubernii incaptivatos.

Captivi hi cum aliis pro solito more per duos hajdones custodiendi erant; unus tamen horum venae sectione sub hesterno usus, filium, suum, pro obeunda nocturna custodia alias capacem fatali hac nocte substituit. Noctis sub silentio — uti ex instantanea Investigatione sequentia constant — horum unicus Leskutz Jozsiv nuncupatus, pro statuendo Tyrone interceptus, ac cum alio similis conditionis socio, militari catena invinculatus, circulum catenae quo unica manu oclusus erat, et cujus laxitatem antea experiri debuerat, clancularie detraxit, et sumpto in manu solidum ligni focalis frusto, hajdonem oculin jam gravatum, et pro quiete attunc se reclinantem aggressus, inflicto in caput validissimis ictu prostravit, ad quos<dam>¹ tres captivi ibidem simul existentes in compedes illico assurgendo, ac miserum hunc hajdonem inter spississimos ictus aggrediendo, et humi usque januum raptando hunc in lethalem morbum, mortis cum periculo conjunctum; alterum vero vigilem, aegrotantis scilicet hajdonis filium, una cum aliis ibidem adhuc praesentibus arestantibus, tam audaci ac temerario facinore, in tantum terrorem conjecerint, ut hi inter metum et anxietatem magis de sua incolumitate

²⁰ *Ibidem*, doc. nr. 3156/1801. Cf. *Anexa IX—X*; Pentru amploarea mișcării haiducești vezi și *Anexele XI—XIII*.

¹ Doc. deteriorat de umezeală pe primele 3 rînduri de sus.

sollicitari, angulos et latebras quaerere potius, quam aliquod excitati tumultus signum foras edere, aut praevio fine per januam — quam latronum unus tempestive obsederat — egredi, multominus vero eisdem resistere attentassent. Inter hos funestos ausus ad prompte exequenda sua facinora jam asveti latrones, reliquos quatuor ob durantis attunc benigni Examinis circumstantias, ne scilicet verbis colludere, et interrogata eludere queant, separato in loco conservatos exire permittentes, unusque alteri compedes celerrimo nisu qua decutientes, qua aperientes, sicque, liberos in pedes positi, sumptis hajdonum carabinis, gladiis, atque mitris, expilata item unius hajdonis cista, per fores carcerum eruperunt, ac ad Castelli pontem penetrantes, illum detrudentes viamque taliter sibi aperientes evaserunt.

Prima et maxima ante exortam adhuc lucem Regii Provisoratus cura erat, ut de interceptis profugis congruentes, scopoque consentaneas dispositiones ederet; quum scilicet reliqua inter ad Praefecturas Militae Limitanae Hatzegensis et Rákosdiensis, item Desultorii Regiminis equestris in possessione Telek stationatis fine prae**b**endae ad persequendos profugos militaris assistentiae, nec non Inclyta Hunyadiensis, Banatici Krassoviensis Comitatum Officia; porro Circuli Hatzegensis dominum vice comitem manu quam celerrima requisitiones factae sunt. Interea vero cum interventu vice iudicis nobilium determinatum est, ut incolae oppidani unilaterali campanae pulsu convocentur, et ad perquirenda in territorio Oppidano profugorum vestigia expellantur.

Quemadmodum vero tam Rakosdensis quam Telekensis militares Praefecturae hodierna adhuc die, et paucas intra horas suppetias armatae militaris manus miserunt, ita e praemissis, aliisque similibus dispositionibus nullum dubium est, quin profugi hi interceptantur ac aresto iterum mancipentur.

Ast redeundo ad circumstantias, in quibus octo hi arestantes ex hujati Ergastulo eruperunt, et evaserunt easque genuine expetendo, causam hujus maximam fuisse, paucitatem seu insufficientiam hujatum quatuor arcensium hajdonum, qui praeterquam quod captivos partim criminales delinquentes, partim pro militia interceptos custodire, eorumque curam alias gerere obstricti sunt, in multifariis frequentibusque tam Inclytae Regiae Administrationis, quam Regii Provisoratus obiectis non solum intra ambitum Domini, sed ad remotiora etiam loca, uti Devam, Albam Carolinam, Zalathnam et etiam Cibinium etc. etc. cursorum loco applicantur; praeterea penes quaecumque officia in Regio hocce Castello constituta eorumque Cancellarias ordinariorum cursorum vices obeunt; unt adeo ingenue fatendum sit, hajdohes h<os> tot excursionibus occupatos ad custodiendos Ergastuli captivos omni in cassu haud sufficere; Cum praesertim a tempore praevidentis Tyrocinii militaris, quod Tyrones non singillatim, sed cumulativim interceptantur, et donec in unum congregari, et pro assentatione sisti possent, in Ergastulo sub custodia detineri debeant; tales vero cum aliis concaptivis, criminalibus malefactoribus perversum evassationis consilium inire, Ergastula perfringere, cassas aerales in eodem Tractu, et in vicinia existentes expilare, et nocte silente non solum paucos custodes, sed etiam, propinquius reperibiles Arcis et Domini officiales injustae suae indignationi pro vindicta immolare facile possent, prouti in praesenti etiam casu, si hisce profugis tempus favisset, prouti in praesenti etiam casu, si etiam casu, si hisce profugis tempus favisset, et pravitatis stimulus eos instigasset, simile quid nobiscum tentare et exequi potuissent; ex quo unice Dei viventis (qui solus Civitatem custodit) vigilantia in tam aperto periculo erepti, et liberati sumus!

Talis itaque unicus casus, qualem in praemissis descripsimus, paucitatem et insufficientiam hajdonum Ergastulariorum abunde evinceret; ast multo graviore adhuc circumstantiae occurrunt, dum scilicet numerosiores captivi repente adducuntur custodiendi, hajdonum vero jam unus exmissionibus occupatur, jam alter infirmitate laborat; unde contigit, ut tales captivi per Dominales aeconomicos servitores, ab oeconomia avocatos jam custodiri debuerint. Quia vero tales servitores ad similia objecta, quae alioquin vocationis eorum non sunt, seu ad eorum servitia non pertinent, ab aeconomicis operationibus absque detrimento Domini avocari non possint, sed neque munia hajdonum in omnibus rite exequi sciant, Regius hicce Provisoratus dudum jam Consilium <ist>ud agitaverat, ut hasce circa hajdonum paucitatem et insufficientiam subversantes circumstantias Inclytae Regiae Administrationi, pro exoperanda medela opportuno tempore repraesentet; de praesenti jam summe maximam ac inevitabilem occasionem nactus est, conceptum in animo propositum hoc in effectum deducendi; qua etiam Inclytam Regiam Administrationem per quam enixe ac simul demisse rogat, quatenus subversantes has circumstantias Altiorum Instantiarum cognitioni substernere, ac se interponere

dignetur, ut subversantibus tot generis occupationibus, per hujates hajdones de tempore in tempus perficiendis, pro majori ad captivorum custodiam securitate praeter modo servientes quatuor hajdones, alii adhuc quatuor constituendi resolvantur. Demissae petitionis effectum nos a gratia et sapienti perpensione Altiorum Instantiarum tanto magis consecuturos speramus, quod in Dominio Zalathnensi duodecim hajdones constituit habeantur, qui tot onere quot hi, vel a longe non bajulant, siquidem solum penes Carceres alternative hebdomadatim serviant, cursorum vero servitia, quae hujates hajdones praestare isthic solent, Zalathnae non hajdones sed Camerales ita dicti <go>rnicones vel obequitatores obire consueverint.

V. Hunyadini 4-a Februarii 1801.

Praesentibus:

Praefecto Pap

Fiscali Török

Rationista Mezei

Actuario Barbás

Spano Orosz.

Ladislaus Pap de Szatsal m.p.

Cameralis Praefectus.

Joannes Mezei m.p.

Cameralis Rationista.

Arh. Stat. Cluj. Fond, T.M., doc. nr. 847/1801.

ANEXA II

1801 aprilie 29, Hunedoara. — Autoritățile domeniului Hunedoara raportează că se află pe urmele „faimosului lotru” Ioan Vinca și a ortacilor săi. Este prezentat modul de urmărire al lotrilor.

Inclyta Ragia Administratio!

Allato horsum heri rumore, quod abhinc quinque circiter milliarium quadrantibus distantibus in Grossiensibus sylvis eodem hesterno die summo mane visi exstissent famosus, ac ex hujatibus proxima hyeme profugus latro Vinka János, atque plures ejusdem malae farinae socii, advenientibusque etiam ab Inclýto Comitatus Officiolatu ad localem Dominum vice judicem nobilium dispositionibus, quatenus contra recenter in gremiali possessione Sztantsésk-Ohaba aequae, ac alibi, tempore nocturno plures incolas invadentes, macerantes, et expilantes octodecim praedones similiter aliis conterminis Processibus ex suo quoque Circulo latronum prosecutionem suscipiat, a parte Inclýti Domini ego fui examissus, qui cum memorato Domino vice judice nobilium Joanne Butsi, hujusque ex pagis Zalasd, ac Boos, ultra quadragina assumtis rusticis, nec non ex Inclýto equestri Regimine Dimacharum Sabaudico procedenti cum Domino Locumtente Hainrich, ipsive subordinatis viginti sex velitum capitibus, tali prosecutioni memet consecrare debui.

Dum itaque juxta praehabitu consilium Regii Ferri manipulantes etiam, qui ad fluvium Gavasdia occupantur, armisque provisi sunt, per ejatem Regiarum Ferrariarum Officiarum plagam nobis in adjutorium adhibiti fuissent; Nos praemissa modalitate, tuncque statim adversa ex hac regione per plures, et diversas vices partiti, a Denunciatore designatum locum adivimus, illum formaliter circumdantes, ubi tamen praeter certissima vestigia nihil aliud reperimus.

Unde equis post tergum relictis, in ipsius loci peripheria per manipulos dispersi, ulterius prosecutionem per colles et valles, locorumque avia continuavimus, in qua hujusmodi prosecutione contigit, ut unicus Desultorius miles cum paucis, iisque jaculatoriis armis destitutis rusticis in ipsos latrones inciderit ad aquae scaturiginem in ima valle penes densissimas sylvas, intraque rubeta considentes; quod ipsum ex improvise evenit quidem, attamen miles jaculari contra illos voluit; interim per summum ipsius infortunium sclopetum emissum haud fuit, hocque occasionem uni ex latronibus suppeditavit, deceptum suo sclopeto militem infra costas dupplici in loco lethaliter binis glandibus vulnerandi adeo, ut usque in pagum Gros a militibus, et rusticis per manus adportatus, indeque hocce in oppidum traha vectus adhuc eodem hesterno die e vita decedere miser debuerit.

Hac una vice donec plures eorsum convolassemus, latrones trajecto militi sclopetum, et unum militarium pistoletarum par absulerunt, pluries etiam adversus prosecutores jaculantes, sed nihil amplius tangentes.

Nos post haec prosecutioni institissemus, verum latrones in tam densas sylvas se receperant, quae non solum inexpertis nobis impenetrabiles erant, quin imo ipsis latronibus praesidio adfuerunt, quo iidem ex invis, occultisque locis, nos coecutientes ex improvise scopetorum glandibus ordine humi sternant, hac itaque ex ratione, et propterea quoque, ne relictos equos ex alia parte aggredientes, ibidem etiam damna nobis inferant, post horam sextam vespertinam, inde omnes horsum sumus reversi.

Trajecti infelicis militis fato, qui interfuerunt, prosecutores rustici asserunt, se tribus latronibus plures non vidisse, et hos inter, pro certo praesentes fuisse dictum Vinka János, atque duos Cserbelienses Vlád Nyisztor, et Vlád Tenászi aequae cum priori ex hujatibus Carceribus violenter eliberatos; partier iidem modo attacti prosecutores opinantur porro superius nominatos tres latrones solum pro vigilibus constitutos fuisse, interim perversam ipsorum Societatem numerosiorem haberi, pro tunc vicinis sylvis adbitam.

Quod dein confirmavit ea circumstantia, dum illi octo ex praenarrato conflictu versus Cserisor properantes, Cserisorienses fiscales colonos tres interceperunt, ipsisque invigilantes, superius memoratos ferri manipulates itidem numero octo fugarunt, atque in Cserisor etiam proxima nocte plures intrarunt, binos ibidem dominales colonos verberibus affecerunt, hodie autem citra Cserisor, et jam versus hocce Oppidum ejati Valachico Popae horsum tendenti obviarunt, pluresque minas contra officiales tam Dominales, quam Comitatusenses protulerunt.

Praerecensita ego partim ex propria experientia juxta praemissa, partim ex hodie factis continuis denunciationibus praelaudatae Regiae Administrationi officiosa demissione referens, mea desuper animi sensa praesummo humillime delegere, quatenus docente praesenti casu, quod manifesta aggressionem domari nequeunt, et potius longioribus, oculatisque insidiis irretiri valeant, Eadem praelaudata quoque per Scopetarios, et alios colonos Dominales, atque ferrarios manipulantes modo, dum generalis repetitorum latronum per Inclýtum Comitatum etiam instituta est prosecutio, pro illorum more, et serio, assiduoque eos prosequi curare, interceptionibus praemia proponere, occultatoribus vero poenas minari velit, aut evirescentibus jam sylvis, perque id eorum interceptione difficiliore reddita, contrarie illos per publicationem appromissa impetranda gratia allicere dignetur; ne sive nunc, sive prosecutioni modo praeterlabentes, resumtis viribus, max post aliquot Septimanas saltem occulte Dominalibus colonis, Ferrariae Regiae manipulationi, atque cuncto circumjacenti publico per excitanda in Ferri Officinis, aut pagis incendia, per inferendas inhabitatoribus violentias atque homicidia, per depraedationes, variasque id genus grassationes, magis exitiosi civili societati evadant, praepremis vero late paténtia Domini territoria, Summiquae Aerarii, proventus per laborum interruptionem periclitentur.

Signatum V. Hunyad, die 29-a Aprilis 1801.

Paulus Török m.p.
Regius Fiscalis.

Ibidem nr. 1551/1801.

ANEXA III

1801 mai 28, Sibiu. — Guberniul Transilvaniei este informat că o ceată de lotri, în frunte cu vestitul Ioan Vinca, amenință cu distrugerea atelierele de fier din Hunedoara.

Gubernio Regio

Regia Administratione Camerali V. Hunyadiensi identidem horsum referente, in advincinantibus ibidem possessionibus praedonum cohortem cum antesignano notorio latrone Vinka Janos, qui mense Februario anni currentis e carceribus V. Hunyadiensibus una cum septem aliis profugit, grassari, Regisque Officinis ferrariis exitium, et Officialibus ac ferri laboratoribus necem minari; editisque jam abhinc ad praefatam Administrationem ordinibus, ut Eadem faciendis hoc in objecto ex parte Inclýti Comitatus ad interceptionem horum praedonum dispositionibus pro viribus cooperetur, et praemissa super ea publica-

tionem, quod e colonis fiscalibus vel ferri laboratoribus quiscunque¹, antesignanum Vinka János, aut ejusdem complices seu vivos seu vero occisos comprehenderit, condignum obtenturus sit praemium, Thesaurariatus hic Regius Excelsus Regium Gubernium penes dupplicis ordinis relationum in substrato horsum promotarum communicationem hisce peramice interpellandum duxit, quatenus Idem Laudatum horum praedonum, et numero et temeritate in dies magis magisque invalescentium ocyus fienda persecutione ac interceptione, suis locis efficaciter disponere, deque dispositis Thesaurariatum hunc Regium certiorare haud gravetur. Caeterum sub hodierno una fidelia I. quoque Supremam Armorum Praefecturam in substrato congrue interpellatam haberi eidem praelaudato hisce officiose notificatur.

E Regio etc. Cibinii 28-va Maj, 1801.

Kirsch.

<Pe verso:> de dato 28 maji 1801. Gubernio Regio ut de interceptione praedonum in plagis V. Hunyadiensibus grassantium disponat.

Ciornă, *Ibidem*, doc. nr. 1448/1801.

ANEXA IV

1801 iunie 15, Hunedoara. — Autoritățile domeniului Hunedoara raportează despre adevăratele cauze ale evadării.

Inclyta Caesareo-Regia Administratio Montana!

In puncto perfractionis Carcerum hujatum Arcensium, ac evasionis octo captivorum, die 4-ta Februarii a.c., interventae, dignatus est Excelsus Regius Thesaurariatus medio Gratosi, sub 2-a Aprilis a.c. Numero 847 editi, et penes Comitivos Ordines administracionales de dato 11-ae Currentis mensis numero 666 copialiter horsum communicati 5 Puncta Regio huic Provisoratui pro onere exponere, ex illisque determinare, ut tam armamenta per captivos abducta, quam prosecutionis expensas Praefectus et Rationista persolvant.

Cum nobis persvasum sit, exculpationes genuinis, fundatisque rationibus innixas per altiores Instantias ex innata ac vigentibus exemplis comprobata aequitate haudquaquam aspernari, nos quoque fiducia hac erecti, sustinemus ad 5 haec Puncta pro onere exposita ulteriorem, humillimamque nostram informationem in praesentibus praestare.

Ad 1-um Inquisitionis punctum, cur captivus Vinka János sententia Fori Criminalis ad Rota confringendum condemnatus Jurisdictioni Comitatus transpositus non sit?, hisce humillime refertur: fatum Vinka János qua fiscalem colonum Cserisorensem ratione homicidii in eadem Possessione illati intra ambitum hujus Domini interceptum tam ratione personae, quam ratione loci in quo delictum perpetravit, et etiam in quo interceptus est, ad hujatem dominales jurisdictionem pertinuisse, ac consequenter medio Fori Dominalis sententionatum fuisse. Cujus sententiae executio siquidem remedio novi simplicis judicialiter concessi impedita esset, causa autem penes novum coram eodem Foro proseguenda sit, coram quo ante novum inchoata erat, consequens est, neque captivum Vinka János usque prosecutionem novi simplicis jurisdictioni Fori dominalis obnoxium, neque 3 colonos Kékesfalvenses ratione violentiarum per Dominalem Jurisdictionem interceptos, Comitatus Jurisdictioni ante insinuandam fors appellationem transponi potuisse absque Legum Patriarum transgressionem, et Jurisdictionis Dominalis laesione.

Majore itaque esse viderentur momenta, Punctis 2, 3, et 4-to expressa, quod scilicet Vinka János non in profundiori Ergastulo, verum cum aliis captivis non criminalibus, et quidem in Hajdonum Cubiculo sit asservatus, nisi allatas Reflexiones sequentes circumstantiae dilucidarent, et de toto alleviarent; quod scilicet quamvis anterioribus annis in hujati Regio Castello firmum et bene munitum Ergastulum praesto fuerit, quia tamen proximioribus annis inaudito Regio nocte Provisoratu mutationes cum Ergastulo, et cum Hajdonum cubiculo intercessissent,

¹ Urmează în orig.: *antesignanum Vinka Janos vivum interceperit, 200 Rh. florenis, qui eundem occiderit, 100 Rh. florenis porro qui altum ex mentionatis praedonibus vel vivum interceperit, vel occiderit, medietate praedictarum pecuniae summarum praemiandum esse*, text şters de o altă mână.

Officium Provisorale cum omnibus officiosis supellectilibus inter arestantes et Hajdones in tenebrosam quandam, continuis strepitibus, et multifariis incommoditatibus expositam occasionem restrictum coarctatumque fuisset; post has mutationes de praesenti non aliud, quam quod infra Hajdonum cubile reperitur, Ergastulum in Castello hujati existit; in quo Ergastulo tempore quaestionato nonnulli captivi asservabantur a reliquis separatim, ne pendente attunc benigno Examine inter se colloqui et interrogata eludere possent.

Quod quidem Ergastulum tanto minore contra captivorum evasionem securitate gaudet, quod anno praeterito mense Majo tres sylvarum devastatores Kékesfalvenses perfracto Ergastuli muro ea in parte, in qua accessus extrinsecus patebat, instrumentaque captivis per fenestellam quamdam introdari poterant, noctu evaserint; ob quem casum itaque nullatenus tutum securumque Regius Provisoratus existimabat fatum captivum Vinka János capitalis sententiae Reum in tali Ergastulo sed magis ante oculos Hajdonum, et in Cubiculo eorum, ea tamen sub cautela asservare, ut hic dura quadam ac immani catena ad compedes pedum, ac circulum ferreum tabulato superiori firmiter incussum pendente alligatus, ac simul ambas manus compedibus oclusus asservetur; quemadmodum illico post pronunciatam Capitalem Sententiam e Sessione Provisoralis demandatum fuit, ut captivus Vinka János non tantum pedes, sed et manus compedibus oclusus servetur.

Praeter ejusmodi Provisorem Dispositionem Regius hicce Provisoratus in hujati Regio Castello illud adhuc contra captivorum evasionem securitatis praesidium locabat, quod ante Castelli portam pons cardine instructus ad noctem non tantum attrahi, sed etiam — prouti in aliis Castellis Praesidiisque usuvenit — sera occludi conseverit, clavi serae ad noctem apud Castelli vel Fortalitii Praepositum deponi solita. Quam consuetudinem hic etiam vigere Regius hicce Provisoratus tanto etiam magis persvasum sibi habere potuit, imo et debuit; quod licet Officiales Provisoriales qua extra Castellum habitantes ob oclusum horis vespertinis Pontem noctu intrare, carceres et captivos horumque vigiles visitare, compertos nefors defectus vel neglectus emendare nequiverint, et nequeant, tamen Pons non tantum attrahatur, sed sera etiam muniatur; quum hodie etiam praetercuntium obtutui sera quaedam pensilis et pessulo instructa pateret. Qula vero Regius hicce Provisoratus funesto hoc casu edoctus sit, seram pensilem incassum in pessulo asservari, Pontem attrahi equidem, minus tamen sera occludi, praeterea Provisoralis Dispositio alterata exstisset, cum compedes e manibus captivi Vinka János e dispositione obequitatoris Feigl, — idem sciverit cujus consilio vel svasu ad id inducti — depositi essent; officiales Provisoriales, quibus armorum ablatorum, et expensarum prosecutionis persolutio imponitur, suae obligationi omnimode satisfaciendo, insontes puniri contingeret.

Quoad 5-um Imputationis Punctum denique, quod unico Hajdone sectione venae utente, non alter quispiam e reliquis Hajdonibus, sed juvenis rerum experientia destitus pro vigile substitutus habeatur, hisce humilime et genuine declaratur, Officialibus Provisorabilis Ergastulum in hajuti Castello existens noctu visitare nequeuntibus, notum haud fuisse, quod loco Hajdonis venae sectione utentis alter juvenis quidem, tamen jam uxoratus pro custodia applicitus exstiterit; et caeteroquin subversans profugium praemissis circumstantiis vel maxime adscribendum esse Regius hicce Provisoratus censet.

Proinde quemadmodum Officiales Provisoriales e praemissis motivis se extra culpam esse agnoscunt, et de culpabilitate nupiam adhuc convicti sunt, ita Inlytam Regiam Administrationem demisse interpellant, quatenus semet e praemissis considerationibus interponere dignetur, ut ab indictata armorum et persecutionis expensarum solutione praenominati Provisoriales Officiales, qui de culpabilitate convicti non sunt, gratiose dispensentur, quum iidem certum id habent, altissimi Principalis Justitiae ac clementiae exemplo aliis praelucentis intentionem haud esse, ut quicumque fidelium servorum et subditorum praeter culpam et convictionem solutione haud promerita aggravetur, aut quispiam juri ligato subjiatur.

V. Hunyadi 15-te Junij 1801

Praesentibus:
Praefecto Pap
Rationista Mezei
Actuario Barabás
Spano Orosz
Clavigero Farkas.

Ladislav Pap de Szatsal m.p.
Cameralis Praefectus.
Joannes Mezei m.p.
Cameralis Rationista.

Ibidem, doc. nr. 2109/1801.

1801 iunie 19, Hunedoara. — Prefectul cameral Ladislau Pop raportează administrației domeniului Hunedoara despre prinderea lotrului Ioan Vinca, în pădurea numită *Vadu Dobri*.

Inclȳta Regia Administratio Montana!

Post tot, tantasque Regii hujus Provisoratus curas et solitudines circa interceptionem famigerati latronis Vinka János, hujusque complicum in 5-tum jam mensem indesinenter ferventes hac proxima nocte significatum exstitit; eundem Vinka János una cum decem se complicibus in Sylvis *Vadu Dobri* nuncupatis repertum, posteaquam contra persecutores frequentibus sclopeti jactibus semet defendissent, per ipsos persecutores trajectum, ac humi prostratum esse, caeteris complicibus in fugam lapsis.

Cujusmodi nuntio hora mediae noctis 12-a isthuc perlato, eadem statim hora et confestim tam ad Supremum Judicem nobilium, Dominum Joannem Lázár pro denominandis celebrandi Judicii Statarii membris, quam etiam ad Magistratum Szászvarosensem fine horsum expediendi justitiarum Executoris Litterae requisitoriae exaratae sunt; quibus celeri manu, passuque expeditis, mane hoc ante unam horam a praesenti Relatione effluxam dictus Vinka János currui alligatus, et per sufficientes comitivas horsum transmissus est, reliquo persecutorum corpore pro persequendis complicibus fuga elapsis remanente.

Quemadmodum reliquae etiam Dispositiones ad Judicii Statarii praeparatoria necessariae vigent; ita idipsum Inclȳtae Regiae Administrationi pro debito notitiae statu Regius hinc Provisoratus hinc obsequiose significandum esse censuit.

V. Hunyadi 19-a Junij 1801, hora septima matutina.

Praesentibus:
Praefecto Pap
Fiscali Török
Rationista Mezei
Actuario Barabás
Spano Orosz
Claviger Fárkás.

Ladislau Pap de Szatsal
Cameralis Praefectus.

Ioannes Mezei m.p.
Cameralis Rationista.

Ibidem, doc. nr. 1758/1801.

ANEXA VI

1801 iulie 2, Cluj. — Prefectura armelor cere o recompensă de 300 de florini pentru ostașii care l-au prins pe Ioan Vinca.

Inclȳto Regio per Magnum Transilvaniae Principatum

Thesaurariatus permaice insinuandum!

Inclȳta Suprema Armorum Praefectura insinuavit Gubernio huic Regio sub 26-a proximius effluxi mensis Junij latronem Vinka János interceptum et per Administrationem Cameralem Vajda Hunyadensem Statario processu mediante justificatum esse; pro cujus interceptione 300 Rh. florenorum Tagliam concernentibus militibus exolvendam disponi petiit praelaudata Suprema Armorum Praefectura. Cum autem ex hoc Ejusdem praelaudatae Insinuato pateat per antelatam Administrationem praenotatam Tagliam, pro interceptione memorati latronis appromissam fuisse, hinc penes communicationem hujus Insinuati, ejusque provocatorum Inclȳtus Thesaurarius Regius per amice interpellatur, quatenus desideratam hanc Tagliam, interceptoribus rementionati malefactoris exsolvendam disponere ingravatim velit.

E Regio Magni Principatus Transilvaniae Gubernio.

Claudiopoli die 2-a Julij 1801

Ladislau Csödö m.p.

Ibidem, doc. nr. 1893/1801.

ANEXA VII

1801 octombrie 16, Cluj. — Administrația Hunedoarei raportează că există pericolul ca slujbașii de la atelierele de fier să-și părăsească serviciile, din cauza amenințării venite din partea lotrilor.

Gubernio Regio

Regia Administratione Camerali V. Hunyadiensi sub praesentato hesternae horsum referente, in silvis ad rivos Cserna et Govasdie majorem praedonum numerum grassari, quosdam ejates regios ferrimanipulantes jam expilatos exstittisse, Regiasque Officinas ferrarias periculo praesentaneo invasionis obnoxiiari, et hac de causa tam ferri laboratores, quam etiam ipsos officiales regios continuo quasi expositos esse periculo, metumque adesse, ne cum gravi Altissimi Aerarii Regii detrimento stationes suas deserere cogantur. Quemadmodum itaque Regius hicce Thesaurarius una fidelia sub hodierno C.R. Supremam Armorum Praefecturam de praestanda assistentia militari tam relate ad securitatem Officinarum aerarialium, quam et intuitu ordinandae persecutionis horum praedonum officiose requisivit, ita Excelsum quoque Gubernium Regium hisce peramice interpellandum esse duxit, quatenus Idem Praelaudatum, sua quoque ex parte, circa prosecutionem et interceptionem horum praedonum, ad quam Fiscale Dominium V. Hunyadiense pro posse, prouti nuper, cooperabitur, necessarias ad comitatus Hunyadiensis Officiolatum prosecutionem hanc uti exponitur in longius procrastinantem edere dispositiones haud gravanter velit.

E Regio etc. D<atum> ut s<supra>.

Krisch m.p.

Ciornă, *Ibidem*, doc. nr. 2804/1801.

ANEXA VIII

1801 octombrie, Cluj. — Guberniul Transilvaniei cere Tezaurariatului minier să accelereze activitatea de urmărire și prindere a lotrilor de pe domeniul Hunedoarei.

Inclito Regio per Magnum Transilvaniae Principatum
Thesaurariatui peramice insinuandum.

Reflexe ad aestimatissimum Incliti Thesaurarius Regii Insinuat, intuitu Latronum in silvis ad Dominium Vajda Hungadiense spectantibus grassantium, de 16-a currentis mensis horum exaratum, hisce Eidem praelaudato officiosissime reinsinuatur: Universitati Comitatus Hunyad commissum sub hodierno extittisse, ut fota, cum excubante ibidem Militia, mutua cointelligentia, Latronum in praeat-tactis locis persecutionem instituat, ac de eventu Regium Guvernium informet.

Quae dispositio Inclito Thesaurariatui Regio eo addito nota redditur, quod ad accelerationem persecutionis Latronum necessarium fuisset, ut Administratio Vajda Hunyadiensis directe officiales praelibati comitatus, tanquam concernentem Iurisdictionem, et dispositores Officiales, de instituenda latronum persecutione requisivisset.

E Regio Magni Principatus Transilvaniae Gubernio die 22-da 8-bris 1801.

Michael Orosz mp.

Secretarius

Ibidem, doc. nr. 2907/1801.

ANEXA IX

1801 octombrie 31, Hunedoara. — Slujbașul cameral Ioan Mezei face cunoscut administrației domeniului că o ceată de lotri, în număr de 150, intenționează „să prade și să distrugă din temelii orașele Deva și Hunedoara, în cazul că nu le va fi asigurată libertatea și siguranța de a se întoarce la casele lor”.

Regio huic Provisoratui sub hodierno innotuit, famigeratam illam Latronum catervam, quae per decursum hujus anni et ipsam publicam Comitatensem, et hujatē Jurisdictionem in tot fatigia et sollicitudines vocaverat, Officiolatui Inclyti Comitatus Hunyadensis per certum nuntium significari fecisse, respective autem petiisse, quatenus iisdem Latronibus ab Excelso Regio Gubernio gratia impunc ad propria redeundi, ac securā mansione fruendi elaboretur; *secus quippe eosdem Latrones centum quinquaginta numero existentes eo progressuros, ut ambo oppida, Devam quippe, et Hunyadinum obsideant, expilent, atque funditus evertant.*¹

Ad haec laudatus Officiolatus celerrime, et tanquam in urgentiori, quam vel scribendi moram sumpsisset, negotio, verbis solum medio Malleaturarum Govasdiensium curatoris Domini Lengyel Inclytae Regiae Administrationi, et per Eandem medio Titulati Domini Factoris Kleeblatt isthuc significari fecit, quatenus, prouti per Eundem Officiolatum oportuna disponentur, ac Relatio ad Excelsum Regium Gubernium cursu staffetali expeditur, ita etiam a parte hujati Jurisdictionis pro necessaria adversus fortuitam irruptionem securitate, omnes pro rerum circumstantiis oportunae dispositiones edantur.

Inter reliquas itaque sub hodierno quam celerrime factas dispositiones etiam cum Primario Judice oppidano, item Processuali vice iudice nobilium circa procurandam opportunam securitatem consultatio habita est; praeter hoc tamen R. hujus Provisoratus sollicitudinem atque attentionem condigne post se trahit, quod post tot tantasque curas, hoc anno ad interceptiendos hos Latrones insumptas, scopum, intentionemque assequi ex integro non potuerit; per quod non tantum ferraria manipulatio cum eidem appertinente personali periculo et metui subjacet, sed etiam universi coloni dominales una cum adjacentibus vicinorum pagorum incolis propter reiteratas Latronum persecutiones multifarie vexantur; uti id varia exempla hoc anno semet exerentia palam facerent.

Qualiter itaque de horum Latronum interceptione tutius, securiusque disponi possit, Regius hicce Provisoratus medio exploratorum, pecuniaria anticipatione praevis suppedianda conducendorum effectuari posse existimat; cum raros, et nimium paucos reperire sit, qui tam aperto, manifestoque explorandae, et revelandae Latronum ubicationis periculo absque remunerationis stimulo semet promptos, paratosque exhiberent. Et quia Regio huic Provisoratui innuente hujati processuali vice iudice nobilium Ioanne Butsi de tali homine constaret, per quem semitae et ubicationes Latronum tute explorari et erui posse viderentur, ad extimulandum ejusdem verum affectum in tam ardua salutis publicae circumstantia, per quam necessarium esse existimat, pecuniariam anticipationem centum adminis Rh. florenorum erga Recognitionales, et in casu non subsecuti prosperi effectus, formandi etiam de refusione regresus expediendas Obligatoriales Litteras conducendo exploratori et inviatori praenumerare; ac proinde quemadmodum Regius hicce Provisoratus hoc arduum momentum cum publica securitate, Aerario Regio, et ferri manipulantium, ac ipsorum denique colonorum salute conjunctum intimo cordi sumpsit; ita enixe rogat Inclytam Regiam Administrationem, quatenus, praeexistente alioquin sub 27-a Iuij a.c. numero 1025 horum emanata ordinatione, ut interceptibus Latronum ducenti, et respective centum Rh. floreni titulo remunerationis e Cassa Aerarii Montani exsolvi possint, eousque etiam, donec altior applacitatio ad praesentem casum subsequeretur, interimalem, eamque (periculo in mora subversante) quo ocyorem facultatem Regio huic Provisoratui impertiri dignetur, ut conducendo ad experiundam Latronum ubicationem exploratori 100 Rh. florenorum sub cautelis superius praemissis e Cassa Provisoralis sub sperati esolvi possint.

Et haec sunt, quae in substrato ad evitandam pro futuro in re tanti momenti fors oribilem responsabilitatem Regius hicce Provisoratus repraesentare suarum partium esse duxit.

V. Hunyadini, 31-a Octobris 1801.

Joannes Mezei m.p.
Cameralis Rationista

Josephus Barabás m.p.
Actuarius.

Ibidem, doc. nr. 3156/1801.

¹ Sublinierea noastră.

1801 novembrie 3, Hunedoara. — Administrația domeniului Hunedoara informează Tezaurariatul minier despre intenția lotrilor de a distruge orașul Deva și Hunedoara.

Hochlöbl. K. Münz und Bergweesens Thesaurariat!

In dem Anschlusse machet das K. Herrschaftsprovisorat die Vorstellung, womit wegen denen sich neuerdings zusamgerotteten, und auch gezeigten Rauberhorden, welche sich dahin verlauten liessen, Dewa, und Hunyad in Brand, und Asche verwandeln zu wollen, wenn Ihnen nicht gänzliche Freyheit, und Rukkehr zu ihren Familien und Wirtschaft erwirkt und zugesicheret werden wird, erlaubt werden wolle, für die Ausspehung, und Einfangung gedachter Bössewichter sub spe rati für jedem 100 fl. aus der herrschaftlichen Kasse als Remuneration gegen hinlängliche Sicherheit und Caution auszahlen zu dürfen; Da nun vermög hohen Reskript vom 1-ten Maÿ d.J. Zahl 1239 die hohe Begnehmigung erflossen, dass für jeden zu der Vinka Janos gehörigen Rauberhorde lebendiger einzubringen 100 fl. todter aber 50 fl. als Remuneration bezahlt werden können, so hat man dem K. Herrschaftsprovisorate alsogleich verordnet, die Zusicherung gegen hinlängliche Cautionsleistung ohne weitem zu bewirken, wovon man hiemit die gehorsamste Anzeige zu machen sich pflichtschuldigt anerkennt.

V. Hunyad den 3-ten November 1801.

Jo. Hoh. Hörulaib m.p.

Le Bourdeaux m.p.

Gegenwärtige:

Inspector Zörnlaib
Factor Kleeblat
Waldschafer Grössing
Protokolist Bourdeaux

Ibidem, doc. nr. 3156/1801.

ANEXA XI

1804 novembrie 23, Hunedoara. — Autoritățile domeniului Hunedoara informează despre acțiunile lotrilor Vlad Nistor și Crișan David în satul Cerbel.

Inclyta Montano Cameralis Administratio Regia!

Posteaquam proxime superiori aestate in Dominio pluribus colonis equi, boves et oves furto perivissent, nec non aliquot patres familias supellectilibus, utensilibusque suis spoliati exstitissent, observatum proximius habetur, eadem damna inferri per Cserbellensem alterum aggrationatum praedonem Vlád Nysztor, assumptis suis quibusdam adhuc incognitis maleferiatis sociis, cujus germanus frater pariter aggrationatus praedo Vlád Antánásze moras in vicino Banatu trahit.

Dum itaque praevia de causa nominatus Vlád Nysztor per Cserbellienses pagenses iudices intercipi tentaretur, idem cum aequae Cserbelliensi juvene, atque suo socio Krisán Dávid in sylas se recepit, varias committendo minas contra communitatem Cserbell, quod occasione jam noviter reassumpti praedocinii terribilius sit eadem cum communitate acturus.

Taliter nunc secundario factus praedo Vlád Nysztor et dictus Krisán Dávid vitam in sylvis per septimanam armati transegerunt; interea Krisán Dávid medio sui parentis, sub impertiendae ipsi gratiae spe appromissionem fecit, quod repelitur Vlád Nysztor prout poterit, sive vivum, seu occisum in manus tradere conetur; velitque, et diem 19-um praesentis subsecuta nocte effective etiam trajecit, idque notum reddidit.

Unde Inclytus Comitatus ad factam eidem a parte Regii hujus Provisoratus, super praevio casu notificationem, eas fecit dispositiones, ut cadaver trajecti paredonis, aliorum pro terore Cserbelliensi in territorio rotae imponatur, ratione ipsius Krisán Dávid autem gratiae impertrationem appromisit.

Porro quemadmodum alii etiam hac de praedocinii societate suspecti, intercepti extiterunt, non secus sollicitatum habetur, ut praelaudatus comitatus alterius aggrationati, ac similiter novi isthujus sceleris, gravibus ex praesumptionibus complicis Vlād Antenásze interceptionem apud Inclytam Banatensem vicinam Jurisdictionem exoperetur, quo taliter causata damna nefors recuperari possint.

Quae omnia Regius hicce Provisoratus pro altiori notitia ex sibi incumbente obligatione demisse repraesentare sustinet. V. Hunyadini die 23-a mensis Novembris 1804.

Franciscus Vizkeleti m.p.

Joanes Mèzei m.p.

Ibidem, doc. nr. 4170/1804.

ANEXA XII

1804 novembrie 23, Hunedoara. — Adresa prin care autoritățile Hunedoarei informează Tezaurariatul minier despre acțiunile lotrilor Vlad Nistor și Crișan David.

Hochlöblich K. Münz und Bergwesens Thesaurariat!

In dem Anschlusse macht das K. Herschaftsprovisorat die Anzeige dass sich der berichtigte, und schon einmahl grationirte Rauben Vlad Nystor von Cserbel mit seinem Kamaraden Krisan David wieder armirter in die Waldung begeben, und aufs neue zu Rauben anfangen habe, auch dem Dorfe getrohet hat, demselben noch grösseres Unheil als zu erst zufügen zu wollen.

Dieser wurde durch seinen eigenen Kammeraden den 19-ten dieses Nachts erschossen, und durch die Komitas Veranlassung andern zur Warnung auf das Rad gelegt; Da man also die Justificirungs Kösten einswellen aus der Prowisoratskassa geleistet hat, so muss man sich gegenwärtig die hohe Belehrung gehorsamst erbittet, ob diese Auslaagen von 8 fl. — xr. ab Aerario oder von Seite des Komitats oder aber der Verlassenschaft des Justificirten zu bestreiten sein werden? V. Hunyad den 23-ten November 1804.

J. Jo Zörnlaib m.p.

Gegenwärtige

Le Bourdeaux m.p.

Adiministrator Zörnlaib Referent
Inspektor Bögözi
Kassier Kleeblat
Waldschaffer Grössing
Subst. Provisor Vizskeleti
Prokurator Török
Protokolist Bourdeaux.

Ibidem, doc. nr. 4170/1804.

DAS HEIDUCKENTUM IN DER HERRSCHAFT HUNEDOARA ZU BEGINN DES 19. JAHRHUNDERTS

(Zusammenfassung)

Aufgrund reicher und vielfältiger Archivbelege versucht der Verfasser eine weniger erforschte Seite des Kampfes der Volksmassen für Freiheit und soziale Gerechtigkeit ins Licht zu stellen.

Zu Beginn des 19. Jahrhunderts haben die Volksmassen aus der Herrschaft Hunedoara ihren Kampf gegen die Missbräuche und Gewalttätigkeiten, welche sich aus den Bedingungen des im Verfall begriffenen Feudalsystems ergeben haben, intensiviert. Die von den Bergarbeitern unterstützte leibeigene Bauernschaft

hat zu vielfachen Kampfformen gegriffen, vom einfachen Widerstand bis zum bewaffneten Aufstand. Darunter zählt auch das Heiduckentum, die sogenannte „*lotria*“.

Indem der Verfasser die Umstände und die Ursachen, welche zur Intensivierung der Tätigkeit der Heiduckenrotten in der Herrschaft Hunedoara geführt haben, einer Analyse unterzieht, wird besonders die Person des berüchtigten Heiducken Ioan Vinca, Anführer einer zahlreichen Heiduckenrotte, hervorgehoben, welche am 31 Oktober 1801 von den Behörden der Herrschaft Hunedoara gefordert hatten, dass ihnen die freie, unbehelligte Rückkehr in ihre Häuser gestattet werde, „da widrigenfalls die über hndert und fünfzig Personen starke Heiducken insoweit schreiten werden, beide Städte, Deva und Hunedoara, zu belagern und vom Grund aus zu zerstören“ (...*secus quippe eosdem latrones centum quinquaginta numero existentes eo progressuros, ut ambo oppida, Devam quippe et Hunyadinum, obsideant, expilent, atque funditus evertant*).